

μὲ ποῖον παράπονον ὠμίλει; . . Ὅποια φοβερὰ ἐξομολόγησις, ἐν τῇ συγχύσει τῶν φρενῶν του, νὰ ἐξέφυγε τῶν χειλέων του; Τί εἶδους συγκίνησιν ἤθελησε νάποκρύψῃ ἡ Ἑρμινία, τραπεῖσα οὕτως ἀποτόμως εἰς φυγὴν; . . . Μήπως; . . Ὡς τῆς φοβερᾶς εὐτυχίας! Ἀλλὰ μήπως ἦτο ἀδύνατον; Εἰς τὴν νεότητά ὅλα εἶνε δυνατὰ καὶ ὑπάρχουσι τόσων εἰδῶν ἀθέμιτοι ἔρωτες!

Ἡ σκέψις τοῦ ἦτο ἱερόσυλος καὶ ἐν τούτοις ἐξηκολούθει νὰ τον βασανίζῃ. Αὐτὴν ἔστρεφε, παρφερόμενος ὑπὸ τὸν ἐγκληματικὸν τοῦ πάθους, ἐκτὸς ἑαυτοῦ, ἄνευ τύψεως, ἕως οὗ ὁ κώδων ἤχησε τὴν ὥραν τοῦ γεύματος.

Ἐξῆλθε νὰ καταβῇ εἰς τὸ ἐστιατήριον, ὅταν εἰς τὸν διάδρομον συνήντησε τὴν κυρίαν Ἑλλιοτ, ἐξερχομένην τοῦ δωματίου τῆς ἀδελφῆς του. Ἀπροσέκτως συνηντήθησαν τὰ βλέμματά των· πλὴν ὁ νέος ἔμεινεν αἶφνης ἐμβρόντητος. Τὸ νῆμα τῆς ἱεροσύλου σκέψεως ἐκόπη καὶ ἤκουσεν ἓνα ἰσχυρὸν κλονισμὸν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ του. Ὅλοι αἱ Ἑρινύες τοῦ Ἀδου ἐφάνησαν πρὸ αὐτοῦ, πάλλουσαι τὰς ἀνημμένας των ἄχδας, εἰς τὸ βλέμμα τῆς

γυναικὸς τὸ βαθύ, τὸ ἐπίμονον ὑπὸ τὰ κρύσταλλα τῶν χρυσῶν τῆς διοπτρῶν. Ἡ Τύψις παρίστατο πρὸ αὐτοῦ ἐνσωματωμένη ὑπὸ τὴν αὐστηρὴν μορφήν τῆς Ἑλβετίδος παιδαγωγοῦ. Αὕτῃ μόνῃ ἦτο ἱκανὴ νὰ μαντεύσῃ τὰς σκέψεις του καὶ αὐτῇ τὸ βλέμμα ἐδύνατο νὰ ἐγκλείῃ ὅλην τὴν εὐγλωττίαν τῆς σιγῆς τῆς . . .

Δὲν ἀπήντησεν εἰς τὸν χαιρετισμὸν τῆς, ἀλλ' ἐστράφη ὀπίσω, ὥσπερ λησμονήσας καὶ τί, καὶ πλήρης φρίκης εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὸ δωματίον του.

Ἡ συναισθήσις τὸν κατεσύντριψε καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τῆς καθέδρας τοῦ ἐξηντηλέμενος, ἀδρανής. Τὰς ὑποληφθείσας δυνάμεις συνεκέντρωσεν εἰς τὴν δεξιάν του χεῖρα, μεθ' ἧς ἔλαβε καὶ ἔκρουσε μανιωδῶς τὸν κωδωνίσκον του. Εἰς τὴν ὀργίλην ταύτην κροῦσιν ἔτρεξε μία ὑπηρέτρια μὲ ὕψος ἐντρομον, ὡς περιμένουσα ἐπιπλήξεις. Ἀλλὰ τὸν ἀντίον ἡ φωνὴ τοῦ Παύλου ἦτο ἡρεμὸς, ὡς ἀσθενοῦς:

« Πές κάτου ὅτι δὲν θὰ καταβῶ στὸ τραπέζι, γιὰτὶ μοῦ πονεῖ τὸ κεφάλι.

— Τὸ ἴδιο μὲ διέταξε καὶ ἡ κυρία. »

Ἐπὶ συνήχεια.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Α Δ Α Μ Α Ν Τ Ι Ο Σ Κ Ο Ρ Α Ϊ Η Σ

Ἐκ τῆς ἄρτι ἐκδοθείσης ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Ἀδαμάντιος Κοραΐς » περιπουδᾶστος συγγραφεὺς τοῦ κ. Δ. Θερειαννοῦ ἀνατυποῦμεν τὸν γλαφυρώτατον ἐπίλογον:

Ὀλίγαις ἡμέραις πρὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ πέμπτου καὶ ὀγδοηκοστοῦ τῆς ἡλικίας ἔτους (25/6 Ἀπριλίου 1833,) μικρὸν μετὰ τὰς μεσονυκτίους ὥρας, ἐξέπνευσεν τὸν βίον ὁ τὸν βίον ὅλον ἐκμοχθήσας καὶ κατατρίψας ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς παλιγγενεσίας τῶν Ἑλλήνων. « Σμικρὰ παλαιὰ σώματ' εὐνάζει ῥοπή! » Τῇ 6/18 μαρτίου, περὶ τὴν δευτέραν μετὰ μεσημβρίαν ὥραν, ὅποτε ἐλάμβανε συνήθως τὴν λιτὴν αὐτοῦ σίτησιν, κύψας ἀνισορρόπως εἰς τὰ κάτω, κατεπεσεν ἀπὸ τῆς ἑδρας αὐτοῦ καὶ ὑπέστη κατὰ τὴν πτώσιν πάθημα ἐπώδυνον, ὑφ' οὗ ἐκακουχήθη ἐπὶ ἐννεακαίδεκα ἡμέρας τὸ ὑπὸ τοῦ σώλου σεσεισμένον καὶ ὑπὸ τοῦ γήρους τετραχωμένον καὶ καταπεπονημένον αὐτοῦ σώμα. Ἡ πατρις ἦτο ἡ τελευταία λέξις, ἡ ἐκπορευθεῖσα ἐκ τῶν καθαρῶν τοῦ θνήσκοντος χειλέων· συγχρόνως δὲ ἀτενίσας τὸ ἀμυρούμενον ὄμμα πρὸς τὴν ἐκεῖ που ἀνακρεμασμένην τοῦ Δημοσθένους εἰκόνα, ἀνέκραξεν ἐκεῖνος ἡ το ἄνθρωπος! Τὸ προσφιλὲς καὶ ἐπῆρατον τῆς πατρίδος ὄνομα, καὶ θρηνῶν καὶ χαίρων, καὶ νοσῶν καὶ εὐφρανόμενος, εἶχε πάντοτε διὰ στόματος ὁ ζήλωτής τοῦ Δημοσθένους Κοραΐς, ἀπὸ τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας μέχρι τῆς λοισθίας πνοῆς, πάντα δὲ ὅσα ἔλεξε καὶ ἔγραψε καὶ ἔπραξεν ὑπόκεινται τοῖς πᾶσι μνημείον αἰδίου ἀξιαγάστου πρὸς τὴν πα-

τρίδα στοργῆς καὶ ὑποκαρδίου περὶ τὰ συμφέροντα τοῦ γένους θεραπείας· διὸ καὶ ἡ ἐν Τροιζῆνι τρίτη Ἑθνικὴ Συνέλευσις, τὸ κοινὸν ἐρμηνεύουσα φρόνημα, ἐξέφρασε τῷ 1827 πρὸς τὸν Κοραῆν πᾶνδῆμον εὐχαριστίαν ἐφ' αἷς ἐπεδαψιλεύσατο πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐεργεσίαις.

Μνησθεὶς τοῦ Δημοσθένους κατὰ τὴν ὑστάτην τῆς ζωῆς ὥραν, ἀπέβλεψε περιπαθῶς πρὸς τὸν τελειότατον τῶν Ἑλληνικῶν ῥητόρων, ἔτι δὲ μᾶλλον πρὸς τὸν εὐλόγιστον, μεγαλόφρονα καὶ φιλόπολιν πολιτικόν, οὗ τὸ φλογερὸν στόμα, μάτην πολλοὺς καὶ θερμοὺς ἐξήγγειλε καὶ ἐπόνησε λόγους τε καὶ πόνους ὅπως ἐκπυρώσῃ ἐγκαίρως τοὺς ὑπὸ νάρκης πεπηγότας Ἀθηναίους καὶ σώσῃ ἐκ τοῦ ἐπικρεμαμένου ὀλέθρου τὴν εἰς ὀλεθρον γοργῶ τῷ βήματι χωροῦσαν ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν τῆς τῶν Ἑλλήνων μητροπόλεως. Ἐγγὺς τοῦ θανάτου ἀνεμνήσθη ὁ Κοραΐς τῶν μεγίστων καὶ ἐξαισιῶν ἀγώνων τοῦ θαυμασίου ἐκείνου ἀνδρός, ὅστις καὶ πρεσβέυων καὶ δημηγορῶν καὶ πολιτευόμενος, οὔτε τῷ εἰς χθροῖς τῆς Ἑλλάδος ἐγένετο πώποτε ὑποχείριος, οὔτε ἐν καιρῷ κινδύνου ἔπραξε τι τοῦ δήμου ἀνάξιον, ἀλλ' ἀπεδείχθη ἀνέκαθεν τῆς πατρίδος εὐεργέτης καὶ τοῦ δικαίου ὑπέρμαχος καὶ πολλῶν καὶ καλῶν σύμβουλος, εἰς ἐπήκοον δυσηκόων, λογοφίλων, καὶ περὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα ῥαθυμοτάτων συμπολιτῶν ὅστις καὶ ἐτρίτηράρχησε καὶ ἐχορήγησε καὶ ἄλλας ἀδράς χρηματικῶν εἰσφορὰς πολλὰκις διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως ἐποιή-

σατο, τούτων δ' ἕνεκα καὶ ἐθαυμάσθη καὶ ἐσπεφανώθη χρυσοῖς στεφάνοις ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων· ὅστις ἐπάλασε κάλλιστα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Ἑλλάδος ὑπομιμνήσκων τὸν τε Μαρθῶνα καὶ τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὰς Πλαταιάς, καθ' ἣν χρόνου στιγμήν, αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, τῆς ἀρχαίας ἀμνημόνες ἀρετῆς, ἔγεμον ἀργυρωνήτων προδοτῶν καὶ ἐξένιζον ἐν τοῖς ἰδίοις κόλποις τοὺς λυμεῶνας τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὁ μὲν Δημοσθένης, ἐφ' οὗ τῆς εἰκόνος ἐπέγραψαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ ἐλεγείον

Εἴπερ ἴσῃν ῥώμην γνώμη, Δημόσθενες εἶχες,
Οὐποτ' ἂν Ἑλλήνων ἦρχεν Ἄρης Μακεδῶν

καταδικωκόμενος ὑπὸ τοῦ αἰσχροῦ καὶ πονηροτάτου τῶν τοῦ Ἀντιπάτρου ὑπασπιστῶν, Ἀρχίου τοῦ φυγαδοθήρου, ἀνείλεν ἑαυτὸν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ποσειδῶνος, τῷ ἐν Καλυναίᾳ, ἐνθα κατέφυγεν «οὐ σωτηρίας δεόμενος ἀλλ' ὥς ἐλέγξων τοὺς Μακεδόνες», σὺν τῷ θανάτῳ δὲ τοῦ Δημοσθένους ἀπέθανον καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας τὰ ζώπυρα. Εὐτυχέστερος τοῦ μεγάλου ῥήτορος, ὁ μέγας Χῖος ἔζησεν ἱκανὸν χρόνον ἵνα ἴδῃ τέλος πάντων ἀναλάμπον καὶ πληρούμενον τὸ ποθεινότατον αὐτοῦ ἵνδαλμα, τὴν ἀπὸ στυγερωτάτης δουλείας ἐλευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἣν ὑπὲρ πάντα ἄλλον συνεβάλετο δι' ἀθανάτων συγγραφῶν καὶ ἀληθῶς δημοσθενείων παραινέσεων. Καὶ τί πλέον νὰ θαυμάσωμεν, τὴν ἀδριανή παιδείαν ἢ τὴν ἀξιοζήλωτον αὐτοῦ ἀρετήν, τὴν κριτικὴν εὐθυγνωσίαν καὶ φιλολογικὴν ἐπιστήμην, ἢ τὴν παρρησίαν, τὴν φιλομάθειαν, τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν φιλογένειαν;

«Ὁ βίος τοῦ Κοραΐ! (ἀνεφώνει πρὸ ἐξ καὶ πεντήκοντα ἐνιαυτῶν ὁ περιβλεπτός καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν Γενεύῃ, Πρεβώ.) Τοῖς Ἑλλησιν ἀπόκειται νὰ ἱστορήσωσι τὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅλως καθοσιωθέντα τοῦτον βίον. Δὲν θὰ ἐξαρθῇ ἄρα γε ἐκ τῶν κόλπων αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος φωνὴ εὐγνώμων καὶ εὐχάριστος;» «Ὁ Κοραΐς (ἔγραφεν ἕτερος καθηγητὴς, ὁ γάλλος Egger) προσωποποιεῖ αἰσιῶς τὴν νέαν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀναγέννησιν καὶ τὴν στενὴν τούτου συνάφειαν πρὸς τοὺς θεσμούς, τὰ δόγματα καὶ τὰ ἥθη τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων». Ἀλλ' ἰδίως προσωποποιεῖ ὁ Κοραΐς τὴν ἑλληνικὴν σφίξιν καὶ καλοκάγαθειαν ἐν τῷ ἐμμελεστάτῳ ἀλλήλων συνδέσμῳ. Ἐδίδασκε τοὺς Ἑλληνας τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα τῇ πατρίδι, καὶ ἐκράτυνε διὰ τῶν ἔργων τὴν σωτήριον διδασκαλίαν του, διαφυλάξας δι' ὅλον τοῦ βίου ἀνέγκλητον καὶ καθαρὰν παντὸς φθόνου καὶ κολακείας τὴν προαίρεσιν, καταπολεμήσας τοὺς ἀλαζόνες, τοὺς σχολαστικούς, τοὺς δοξοκόπους, τοὺς ὑποκριτὰς καὶ τοὺς κολακὰς, οἵτινες, κατὰ τὸ ἴδιον συμφέρον καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις πανταχοῦ «τὴν αὐτὴν ἀμίδα καὶ οἶνοχόην» ἔχουσι. Διέζησε πενίαν παρὰ

πάντα τὸν βίον ὡς τῶν Ἑλλήνων οἱ ἄριστοι, ἀλλ' ὅποια μεγαλοπρέπεια, ὅποια μεγαλοφροσύνη ἐλάνθανεν ἐν τῷ πενόμενῳ ἐκείνῳ σώματι! Ἡ σύνοικος τοῦ Κοραΐ ἐνδεῖα, ἤγαγεν αὐτὸν πλέον ἢ ἅπαξ εἰς ὁδὴν καὶ ἀπελπισμόν, ἀλλ' οὐδέποτε οὐδαμῶς ἴσχυσε νὰ ἐξασθενώσῃ τὸ διακαῖον τὴν φιλόπατριν αὐτοῦ ψυχὴν πῦρ, οὐχὶ τὸ κοινὸν καὶ σύνθηρες, ἀλλὰ τὸ κατὰ Πλάτωνα, θεῖον καὶ ἄφθιτον. Ἡ δὲ εὐχαριστία τοῦ ἥτο πάντοτε ἐνάμιλλος πρὸς τὸ μέγεθος τῆς φιλοπατρίας· διότι, φέρων ἐς αἶν ἐν μνήμῃ ὅσας ἔτυχε παρὰ τῶν Γάλλων φιλοφροσύνας καὶ τιμὰς, ἐφανερώσεν ἣν ἡσθάνετο εὐγνωμοσύνην καὶ ἀντιφίλησιν διὰ τοῦ αὐτοποιήτου ἐπιγράμματος. «Ἀδαμάντιος Κοραΐς Χῖος ὑπὸ ξένῃν μὲν ἴσα δὲ τῇ φράσῃ μ' Ἑλλάδι περιηλημένην γῆν τῶν Παρισίων κεῖμαι.»

Ἀλλ' οὐχὶ μόνον οἱ Γάλλοι ἠγάπησαν καὶ ἐτίμησαν τὸν παρ' αὐτοῖς διατριψάντα Κοραῖν. Γερμανοί, Ἀγγλοὶ, Ἑλβετοὶ καὶ ἄλλοι σοφοὶ ἄνδρες, ἰδίως ἐκ τῶν συγγραφάντων τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, μετὰ μεγίστης τιμῆς μνημονεύουσι πάντες ὁμοθυμῶς τοῦ Κοραΐ τὸ ὄνομα, μετὰ μεγίστων δὲ ἐγκωμίων ἀναφέρουσι τὰ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὑπ' ἐκείνου κατορθώμενα. «Πρῶτος ὁ Κοραΐς (λέγει ὁ περικλεῆς τῆς φιλοσοφίας καθηγητὴς, Χριστιανὸς Βράνδης) διέπτυξε καὶ ἀπασπῆν τοῖς πᾶσιν ἐποίησατο τὴν ἰδέαν, ὅτι τῆς πολιτικῆς τῶν Ἑλλήνων ἀναγεννήσεως ἔδει νὰ προηγηθῇ ἡ ἀναγέννησις ἡ πνευματικὴ· πρῶτος αὐτὸς ἐπέσκηψε τὴν τιτλομανίαν καὶ τὴν ματαιοφροσύνην τῶν ἱεραρχῶν καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ δι' ὅλου ἐμόχησε τοῦ βίου ὅπως ἐπαναγάγῃ τοὺς ὑπὸ τῆς δουλείας τεταπεινωμένους ὁμογενεῖς εἰς τὰς παραδόσεις τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Διὰ τῶν παντοδαπῶν καὶ πλουσιοπαρόχων αὐτοῦ συγγραμμάτων, ἀνεζωπύρηνσεν ὁ Κοραΐς τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φιλολογίαν τῶν Ἑλλήνων· τὰ ὑπὸ θερμότητος φιλοπατρίας ἐμπνευσμένα Προλεγόμενα αὐτοῦ καὶ αἱ ἐπιστολαί, καὶ πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετ' αὐτῶν, ἐπενήργησαν ἰσχυρότατα εἰς νοῦν τῶν Ἑλλήνων, ὥσανεὶ αὐτὸς ὁ σεβάσμιος πρεσβύτης διετέλει παρὼν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι καὶ λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἠγωνίζετο ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦ Κοραΐ κατ' ἐξοχὴν ἐκράνθη καὶ ἐστερεώθη ἐν τῇ ἐθνικῇ τῶν Ἑλλήνων συνειδήσει τὸ μέγα καὶ γόνιμον δόγμα, ὅτι ἐκ μόνης τῆς παιδείσεως ἐμελλε νὰ προέλθῃ ἡ ἐλευθερία· τοῦτο δὲ τὸ δόγμα παρῶρμησεν ἔπειτα καὶ τὸν λόρδον Γύλφορντ εἰς τὴν ἰδίᾳ ἀναλώμασιν ἱδρυσιν Ἀκαδημίας ἐν Κερκύρᾳ καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν ἑλλήνων διδασκάλων.» — «Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς (γράφει ἕτερος Γερμανός, ὁ πολὺς Γερβίνος, ἐν τῇ «Ι-

στορία τῆς Ἑννεακαιδεκάτης Ἐκατονταετηρίδος») προσήγαγεν ἐφ' ἑαυτὸν καὶ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα τὰ ὅμματα σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ὁπότε ἐβουλεύθη νὰ ἀφιερῶσιν τὸν βίον αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ Κοραΐς ἀπεδείχθη μνηστὴρ τῶν Ἑλλήνων. Ἀφ' οὗτου ἀνέγνω ἐν τῇ Ἑταιρείᾳ τῶν Ἀνθρωποτηρητῶν τὸ περὶ Ἑλλάδος ὑπόμνημα, δι' οὗ ἐπειράθη νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἰδίας πατρίδος, μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὁπότε ἐξέδωκε τοῦ Ἀριστοτέλους τὰ Πολιτικά σὺν δὲ τούτοις καὶ τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ παρααινέσεις πρὸς τοὺς Ἑλληνας, οὐδαμῶς ἐπαύσατο ὁ Κοραΐς συμβουλεῶν πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς ἔρωτα τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ, ὁμόνοιαν, φιλονομίαν καὶ καρτερίαν, γράφων ἀείποτε καὶ πολιτευόμενος ὡς ἀληθὴς πολίτης καὶ ὡς ἀληθὴς φιλόπατρις καὶ φιλόσοφος. Μετὰ πάσης δὲ προθυμίας καὶ ἐπιμελείας ἐσπούδασε νὰ ἐγχαράξῃ εἰς τῶν Ἑλλήνων τὰ στήθη τὴν πίστιν, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος παλιγγενεσία ἔδει νὰ προσδοποιηθῇ διὰ τῆς πνευματικῆς, συνάμα δὲ ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποτελεσθῇ ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις καὶ νὰ μὴ ἐπικολουθῇ εἰς αὐτὴν ἡ πολιτικὴ. » Καὶ ἕτεροι ὀνομαστοὶ Γερμανοὶ ἐπιστήμονες, ὁ Μάουερ, ὁ τοῦ Γερβίνου μαθητὴς Μένδελσων Βαρθόλδου καὶ ὁ Χέρτσμπεργ ἀνακηρύττουσι μιὰ φωνὴ τὸν Κοραῆν ἀρχιμύστην καὶ ἀρχιτέκτονα τῆς πνευματικῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος προπαρσκευῆς. « Διακκαιομένοις ὑπὸ διαπύρου φιλοπατρίας (γράφει ὁ Μάουερ ἐν τῷ προμνημονευθέντι πονήματι), διψῶν μαθησεως ὅπως διὰ τῶν μεμαθημένων διδάξῃ ἔπειτα τὸ γένος, τὸ ὑπὸ τῆς ἀπαίδευσίς κακοδαιμονοῦν, ὁ ἄριστος οὗτος ἀνὴρ μετῴκησεν εἰς Παρίσιους πρὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, αὐτόθεν δέ, ἐπὶ πεντήκοντα καὶ περιπλέον ἐνιαυτοὺς ἐδείκνυνεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν τὴν ἀληθῆ ὁδόν, τὴν ἀγούσαν εἰς τὴν ἡμέρωσιν. Κατήρξατο τοῦ ἔργου ἀπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς γλώσσης. Αἱ ἔνθεοι αὐτοῦ συγγραφαί, καταγοητεύσασαι καὶ παροξύνσασαι τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν φιλομάθειαν σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ, ἐγένοντο παρκαίτιοι τῆς ἰδρύσεως νέων σχολείων καὶ βιβλιοθηκῶν καὶ τῆς ἐκδόσεως ἐφημερίδων, λεξικῶν καὶ ἄλλων κοινωφελῶν πονημάτων. Τοιοῦτ' οὗ δὲ τῷ τρόπῳ προητοίμασεν αὐτὸς ὁ Κοραΐς ὑπὲρ πάντων ἄλλων, τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῆς ἀναγεννήσεως τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ πατρίδος. » Ὁ Μένδελσων Βαρθόλδου διὰ μακροτέρων ἱστορῶν τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα τοῦ Κοραῆ ἀπο-

καλεῖ αὐτὸν ἀναμorfωτὴν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς φιλολογίας, πνευματικὸν πρωτοστάτην τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀνακκινιστὴν. Ὁ δὲ καθηγητὴς Χέρτσμπεργ, ἀποφαινόμενος (ἐν τῇ « ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀπονεκρώσεως τοῦ ἀρχαίου βίου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ») ὅτι ὁ Κοραΐς καὶ ὁ Καποδίστριας εἶναι τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων οἱ κορυφαῖοι, ὑπερεγκωμιάζει τὴν τελεσιουργὸν παιδείαν, τὴν ἀρετὴν, τὸ ἀγνότατον ἦθος καὶ τὸν παραδειγματικὸν τοῦ Κοραῆ βίον.

Ἐπὶ τέλους ὁ περὶ τοὺς ἐπαίνους φειδωλότατος, πρὸς τὰς μορφὰς δὲ ἀφειδέστατος ἄγγλος ἱστορικός Φίνλεϋ ὠδέ πως χαρακτηρίζει τὸν ἄνδρα. « Ὁ ἐκ Χίου Κοραΐς ὑπῆρξεν ὁ μέγας δημοτικὸς μεταρρυθμιστὴς τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, ὁ νομοθέτης τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἐξοχώτατος ἀπόστολος τῆς θρησκευτικῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἀπεδείχθη στιβαρὸς ἀντίπαλος τῆς ὀρθοδόξου δεισδαιμονίας, ἥτις ἐκινδύνευσε νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ τῆς φαναριωτικῆς δουλοφροσύνης, ἥτις ἐθεράπευσε τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν. Ὑπόρει δὲ καὶ πάντων τῶν προσωπικῶν χαρισμάτων, τῶν παρεχόντων κύρος καὶ αὐθεντίαν εἰς τὴν διδασκαλίαν του. ἦτο ἀδιάφορος πρὸς τὸν πλοῦτον, τίμιος, ἐλευθέριος τὸ φρόνημα καὶ τὴν γνώμην, εἰλικρινὴς φιλόπατρις καὶ βελόνους φιλόλογος καὶ κριτικός. Διῆλθε τὸν βίον ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς τῶν Ἑλλήνων ἐπιδόσεως. Ἡθλήσεν ἄθλους οὐχὶ ἀνωφελεῖς· ἀνέπλασεν εὐμεθέδως τὴν γραφομένην γλῶσσαν, ἐνέσταξε δὲ καὶ εἰς τὰς φρένας τῶν Ἑλλήνων ἀρχὰς ἀκραφνοῦς ἐλευθερίας καὶ καθαρᾶς ἠθικότητος. Τοσαύτην δὲ καὶ τηλικαύτην ἔσχε ῥοπὴν πρὸς τοὺς ἄνδρας τῆς ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὥστε πᾶσα τῆς Ἑλλάδος ἱστορία θὰ ἦτο ἀτελής, ἂν παρελείπετο τὸ ὄνομα τοῦ πρωταγωνιστοῦ τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως Κοραῆ. »

Ἄλλ' ἀρκούσιν αἱ μαρτυρίαι αὗται. Συγκρινόμενος πρὸς τοὺς ἄλλους λογίους ἑλλήνας παρίσταται ὁ Κοραΐς εἰς τὰς ὄψεις ἡμῶν ὡς ὑψικάρηνος καὶ βαθύρριζος δρῦς, περιεστοιχισμένη κύκλῳ ὑπὸ δενδρυφίων ἀκλῶνων, φυλλοφόρουντων καὶ πάσης σχεδὸν θαλερᾶς βλαστήσεως ἀπεψιλωμένων, εἴτε διὰ τῆς γῆς τὴν λυπρότητα εἴτε δι' ἄλλην αἰτίαν. Πρὸς τὴν ἀντίθεσιν δὲ ταύτην ἐκπεπληγμένος ὁ θεατὴς, καὶ διὰ τοῦ ὅμματός τῆς ψυχῆς εἰς τοῦ Κοραῆ ἀναβλέπων τὸ ὄψος, πάντως θὰ ἀναβοήσῃ τὸ δημηρικὸν ἐκεῖνο·

Οἶφ πεπνῶσθαι τοὶ δὲ σκιαὶ αἰσσοῦσιν.

Δ. ΘΕΡΕΙΑΝΟΣ